

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv
Rīgā

16.01.2023.

Nr. 1-12/1

Balvu novada pašvaldības Sociālais dienests
socdienests@balvi.lv

Grupu dzīvokļu Viļakā vadītāja
Elīna Keiša
elina.vancane@balvi.lv.lv

Informācijai: **Labklājības ministrija**
lm@lm.gov.lv

Ziņojums par vizīti uz Balvu novada Sociālās pārvaldes grupu dzīvokļiem

Ziņojuma satura rādītājs

Ievads.....	2
Konvencijas 19. panta <i>Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā</i> būtība	2
Patstāvīgs dzīvesveids jeb neatkarīga dzīve.....	4
Būt iekļautam sabiedrībā.....	5
Konvencijas 5. panta <i>Vienlīdzības un diskriminācijas aizliegums</i> būtība.....	6
Balvu novada Sociālās pārvaldes grupu dzīvokļi.....	9
1. Vispārīga informācija par pakalpojuma sniedzēju	10
1.1. Darbinieku skaits.....	10
2. Sociālais atbalsts iemītniekiem.....	10
2.1. Iemītniekam pieejamais atbalsts sociālo problēmu risināšanā.....	10
2.2. Sociālo pakalpojumu un individuālo sociālās rehabilitācijas plānu nodrošinājums atbilstoši iemītnieka vajadzībām	12
2.3. Pašvaldības sociālā dienesta sniegtais atbalsts	13
3. Medicīniskās palīdzības pieejamība, t.sk. ārstu un citu speciālistu pieejamība	14
4. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums.....	15
5. Vides pieejamība	15

Ziņojumam ir viens pielikums, kas ir šī ziņojuma neatņemama sastāvdaļa un kas ir noformēts atsevišķā dokumentā: Ziņojuma pielikums Nr. 1 *Vides pieejamības audits*.

Atruna: Lai mazinātu mazaizsargātās grupas – cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem – stigmatizāciju sabiedrībā, kā arī veicinātu izpratni par mājokļa nodrošinājumu pakalpojuma

– grupu māju (dzīvokļu) (turpmāk – Pakalpojums) sniedzēju darbinieku vidū, ziņojuma tekstā turpmāk tiks lietots termins *iemītnieks* attiecībā uz Pakalpojuma klientu.

Ievads

2010. gada 31. martā Latvijas Republikā stājās spēkā 2006. gada 13. decembra Apvienoto Nāciju organizācijas *Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām*¹ (turpmāk – Konvencija). Pieņemot un apstiprinot Konvenciju, 2010. gada 28. janvāra likumā *Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām* tika noteikts, ka Konvencijas 33. panta 2. punktā minēto pārraudzību par Konvencijas īstenošanu nodrošina Latvijas Republikas tiesībsargs.

Lai īstenotu minēto pārraudzību, tiesībsargs veic pētījumus un monitoringus (jeb pārbaudes vizītes) par personu ar invaliditāti tiesību īstenošanu praksē. Tostarp tiesībsargs seko valstī realizētā deinstitucionalizācijas (turpmāk – DI) procesa norisei. Šī procesa virsmērķis ir attīstīt sabiedrībā balstītus pakalpojumus, lai veicinātu vienas no vismazāk aizsargātajām sabiedrības grupām – cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem tiesību īstenošanu.

Aizvien vairāk cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem pārtrauc institucionālo aprūpi, lai ar atbilstošu atbalstu uzsāktu dzīvi sabiedrībā, jo pakalpojumu pieejamība pašvaldībās pēdējos gados ir pieaugusi. Norādāms, ka tiesībsargs ir saņēmis informāciju no nevalstisko organizāciju pārstāvju puses par iespējamām nepilnībām un neatbilstībām cilvēktiesību standartiem tieši jaunizveidoto Pakalpojuma nodrošināšanā.

Tiesībsargs jau iepriekš ir norādījis uz to, cik būtiski, lai pašvaldībām būtu izpratne par to nozīmi, motivācija un gatavība ne tikai izveidot Pakalpojuma infrastruktūru, bet gatavība šo Pakalpojumu nodrošināt atbilstoši to būtībai, nevis formāli. Tādēļ viena no Tiesībsarga biroja 2022. gada prioritātēm tika izvirzīta *DI procesa norise Latvijā*. Kā viena no šīs prioritātes mazajām aktivitātēm tika izvirzīta izvēles kārtībā apmeklēt dažas grupu mājas (dzīvokļus)² un paraudzīties kā tiek īstenots Konvencijas 19. pants *Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā*. Vienlaikus pievēršot arī uzmanību no Konvencijas 5. panta 3. punkta³ un Konvencijas 9. panta⁴ izrietošo saistību īstenošanai.

Konvencijas 19. panta *Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā* būtība

[1] Šajā ziņojuma nodaļā ir apkopoti sniegtie secinājumi, ieteikumi un rekomendācijas no: Apvienoto Nāciju organizācijas Personu ar invaliditāti tiesību komitejas (turpmāk – Komiteja) publicētā vispārējā komentāra *Vispārējais komentārs Nr. 5 (2017) par neatkarīgu dzīvi un iekļaušanu sabiedrībā*⁵, Apvienoto Nāciju organizācijas Augstā cilvēktiesību komisāra 2014. gada 12. decembra ziņojuma *Thematic study on the right of persons with disabilities to live independently and be included in the*

¹ Konvencijas teksts pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1630>

² Grupu māja (dzīvoklis) ir māja vai atsevišķs dzīvoklis, kurā personai ar garīga rakstura traucējumiem nodrošina mājokli, individuālu atbalstu sociālo problēmu risināšanā un, ja nepieciešams, sociālo aprūpi. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 5. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

³ Konvencijas 5. panta 3. punkts: *Lai veicinātu vienlīdzību un likvidētu diskrimināciju, dalībvalstis veic visus atbilstošos pasākumus, lai nodrošinātu, ka tiek veikti saprātīgi pielāgojumi.*

⁴ Konvencijas 9. pants *Pieejamība.*

⁵ Pieejams: [https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.5%20\(2017\).doc](https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.5%20(2017).doc)

*community*⁶ un Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisāra 2012. gada 13. marta ziņojuma *The right of people with disabilities to live independently and be included in the community*⁷. Turpmāk minētie vispārējie cilvēktiesību standarti ir arī tie, kuriem ir pievērsta uzmanība apmeklējot grupu mājas (dzīvokļus).

[2] Sabiedrībā balstītu pakalpojumu mērķis ir nodrošināt personu ar tādu atbalstu, kas tai nepieciešams, lai tiktu galā ar garīgās veselības problēmu radītajām sekām un nodrošinātu dzīves kvalitāti. Konvencijā ir noteikts, ka personām ar invaliditāti ir tādas pašas tiesības kā citiem cilvēkiem, un viņiem jābūt iespējai tās izmantot. Būt neatkarīgam un būt sabiedrības daļai ir svarīgas cilvēktiesības. Taču daudzas personas ar invaliditāti⁸ saskaras ar diskrimināciju, kas atņem šīs tiesības, izvēli un kontroli pār savu dzīvi.

[3] Dzīvošanas apstākļi būtu jāvērtē, ņemot vērā tādus jautājumus, kas saistīti ar personas izvēli:

- kas lemj, kad iemītnieks var iet un nākt, kādas personas drīkst ienākt iemītnieka dzīvesvietā;
- kas lemj par iemītnieka ikdienas aktivitāšu grafiku;
- kas lemj, kāda pārtika (ēdiens) tiks patērēta, kāda pārtika tiks pirka un kas apmaksās izdevumus.

Iestādes, kas kontrolē šo izvēli, neatkarīgi no to lieluma un nosaukuma ir pretrunā Konvencijai un ir uzskatāmas par brīvības atņemšanu. Padziļinātas izpratnes trūkums par to, kas ir personu ar invaliditāti institucionalizācija, var novest pie tā, ka tiek veicinātas jaunākas iestāžu formas, ko slēpj virspusējas izmaiņas. Tādēļ Komiteja mudina valstis īstenot DI. Jo DI ir process, kas nodrošina pāreju uz dzīves apstākļiem personām ar invaliditāti, no institucionālām un citām segregācijas struktūrām uz sistēmu, kas nodrošina sociālo līdzdalību, kur pakalpojumus kopienā sniedz saskaņā ar individuālo gribu un vēlmēm.

[4] Konvencijas 19. panta mērķis ir novērst pamešanu, institucionalizāciju un segregāciju māsaimniecībās, veicinot labvēlīgu un iekļaujošu vidi visiem un atceļot tiesību normas, kas liedz personām ar invaliditāti izdarīt izvēli, piespiežot tās dzīvot iestādēs vai citā nošķirtā vidē.

No Konvencijas 19. panta kopsaistē ar Konvencijas 12. pantu un 14. pantu izriet piespiedu institucionalizācijas un brīvības atņemšanas aizliegums, pamatojoties uz traucējumu esamību. Lai gan institucionalizācija dažādās situācijās var atšķirties, to definē atsevišķi kopīgi elementi:

⁶ Pieejams angļu valodā: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/241/66/PDF/G1424166.pdf?OpenElement>

⁷ Pieejams angļu valodā: <https://rm.coe.int/16806da8a9>

⁸ Konvencijas 1. pantā ir atrunāts: *Pie personām ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem.*

Tāpēc institucionalizācija nenozīmē tikai dzīvošanu konkrētā vidē; galvenokārt, runa ir par kontroles zaudēšanu noteiktas dzīvošanas kārtības uzlikšanas rezultātā.

Patstāvīgs dzīvesveids jeb neatkarīga dzīve

[5] Dzīvošana patstāvīgi ne vienmēr nozīmē dzīvot vienatnē vai izolēti. Neatkarīga dzīve būtu jāuzskata par izvēles un kontroles brīvību atbilstoši Konvencijas 3. panta a) punktā nostiprinātajai cieņas un individuālās autonomijas ievērošanai. Tas nozīmē izdarīt izvēli par to, ko persona vēlas, un saņemt atbalstu, lai īstenotu šīs izvēles darbībā.

[6] Patstāvīgs dzīvesveids jeb neatkarīga dzīve nozīmē, ka personai ir viss nepieciešamais, kas palīdz kontrolēt savu dzīvi un pieņemt lēmumus par savu dzīvi:

Būt iekļautam sabiedrībā

[7] Konvencijas 19. pantā nostiprinātās tiesības uz pastāvīgu dzīvesveidu un iekļaušanu sabiedrībā balstās uz trim galvenajiem jēdzieniem:

- izvēle;
- pieejami atbalsta pakalpojumi; un
- tāda pati sociālo pakalpojumu un objektu pieejamība un atbilstība, kāda ir citiem sabiedrības locekļiem.

Īpaši atzīmējams, ka Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs ir norādījis, ka *arī tad, ja personai ar invaliditāti tiek izvēlēta dzīvesvieta, kura fiziski atrodas sabiedrībā, ir jāņem vērā dažādi citi faktori: gan mājokļa fiziskais lielums un struktūra, gan arī tiesību, iespējas izvēlēties un pašnoteikšanās respektēšana, pakalpojumu sniedzēju nodrošinātā kvalitāte un attieksme, reālā sociālās vides pieejamība un atbalsta un piekļuves atbilstība. To cik lielā mērā persona tiek iekļauta sabiedrībā, un kāda ir tās līdzdalības pakāpe, nosaka ne vien ar dzīvesvietu saistīti pakalpojumi, bet arī veids kādā tiek sniegti visi citi ar tiesībām dzīvot sabiedrībā saistīti pakalpojumi. Tāpat jau iepriekšējos ziņojumos Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs ir brīdinājis, ka nav atļauti nekādi pasākumi, kas varētu pārtraukt personas rehabilitāciju vai apdraudēt šīs personas veselību vai tiesībspēju.*

[8] Būt iekļautam sabiedrībā nozīmē dzīvošanu un laika pavadīšanu kopā ar sev tuviem cilvēkiem – radniekiem, draugiem, domubiedriem. Iesaistīties sabiedriskajā dzīvē – piedalīties pašvaldības iedzīvotāju sanāksmēs, iesaistīties lēmumu pieņemšanā, tādējādi uzlabojot savu dzīves kvalitāti. Nenoliedzami, iekļauties sabiedrībā nozīmē arī iegūt profesiju, strādāt sev piemērotā darba vietā, attīstīt sev interesējošās prasmes un hobijus,

iegūt jaunas zināšanas un talantus, piedalīties pasākumos, nodarboties ar sev tīkamu brīvā laika aktivitāti. Sev pieņemamā laikā apmeklēt bibliotēkas, izstādes, doties ekskursijās un izbraucienos.

[9] Konvencijas 19. pantā arī atkārtoti apstiprināta diskriminācijas aizlieguma un personu ar invaliditāti vienlīdzīgu tiesību uz pilnīgu iekļaušanu un līdzdalību sabiedrībā atzīšanu.

Konvencijas 5. panta *Vienlīdzības un diskriminācijas aizliegums* būtība

[10] Šajā ziņojuma nodaļā ir apkopoti sniegtie secinājumi, ieteikumi un rekomendācijas no: Komitejas publicētā vispārējā komentāra *Vispārējais komentārs Nr. 6 (2018) par vienlīdzību un nediskrimināciju*⁹ un Eiropas Padomes sniegtā skaidrojuma *Intersectionality and Multiple Discrimination*¹⁰. Turpmāk minētie vispārējie cilvēktiesību standarti ir arī tie, kuriem ir pievērsta uzmanība apmeklējot grupu mājas (dzīvokļus).

[11] Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums ir principi un tiesības. Konvencijas 3. pantā¹¹ tie minēti kā principi, bet 5. pantā — tiesības. Tie ir arī skaidrojošs instruments visiem pārējiem Konvencijā nostiprinātajiem principiem un tiesībām.

Konvencijas pamatā ir iekļaujoša vienlīdzība.

[12] No Konvencijas izrietošais pienākums aizliegt visu diskrimināciju attiecas uz visa veida diskrimināciju, kas var izpausties kā:

- 1) tieša diskriminācija – kad līdzīgās situācijās, balstoties uz kādu no aizliegtajiem kritērijiem, pret personām ar invaliditāti izturas mazāk labvēlīgi nekā pret citām personām;
- 2) netieša diskriminācija – kad šķietami neitrāla prakse vai tiesību akti, tomēr rada negatīvu ietekmi uz personu ar invaliditāti.

[13] Klasiskā izpratnē diskriminācijas pamatā var būt viena pazīme, piemēram, invaliditāte. Diskriminācijas pazīmes saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otro teikumu ir¹²:

⁹ Pieejams: [https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.6%20\(2018\).doc](https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.6%20(2018).doc)

¹⁰ Pieejams angļu valodā: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/intersectionality-and-multiple-discrimination>

¹¹ Konvencijas 3. pants *Vispārējie principi*

¹² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. 91.pants., 116.lpp.

invaliditāte	dzimums	partijas piederība
rase un ādas krāsa	vecums	sociālais stāvoklis un sociālā izcelsme
tautība, etniskā izcelsme	ģenētiskās īpašības, seksuālā orientācija	dienesta stāvoklis, manta
valoda	reliģiskā pārliecība, politiskā un cita pārliecība	pilsoniskā un valstiskā piederība
dzimšana un izcelsme	pasaules uzskats	citi līdzīgi apstākļi

Tomēr ir situācijas, kad personai piemīt divas vai vairāk diskriminācijas pazīmes, piemēram, invaliditāte un vecums vai invaliditāte, dzimums, vecums. Šādos gadījumos var pastāvēt multiplās vai krusteniskās (interseksionālās) diskriminācijas risks. Multiplās diskriminācijas pārkāpums rodas, ja persona vienā gadījumā tiek diskriminēta vienas diskriminācijas pazīmes dēļ, citā gadījumā citas.

Krusteniskā diskriminācija izpaužas, ja divas vai vairākas diskriminācijas pazīmes darbojas vienlaicīgi un mijiedarbojas nedalāmā veidā, radot atšķirīgas un specifiskas diskriminācijas formas.

Aizsardzība pret diskrimināciju jebkādas pazīmes dēļ nozīmē to, ka ir jāņem vērā visas iespējamās diskriminācijas pazīmes un to mijiedarbība.

[14] Ar termina *diskriminācija invaliditātes dēļ* saprot – *jebkāda veida nošķiršanu, izslēgšanu vai ierobežošanu invaliditātes dēļ, kuras mērķis ir traucēt vai pilnībā nepieļaut visu politisko, ekonomisko, sociālo, kultūras, pilsonisko vai citu cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu, izmantošanu vai īstenošanu vienlīdzīgi ar citiem, vai kurai ir tādas sekas. Tā ietver visas diskriminācijas formas, tostarp saprātīga pielāgojuma atteikumu*¹³.

[15] Būtiski, ka šajā Konvencijā (atšķirībā no citos starptautiskajos dokumentos, kuros ir iekļauta šaurāka termina *diskriminācija invaliditātes dēļ* definīcija) sniegtā definīcija ietver arī:

1. *saprātīga pielāgojuma atteikumu* kā diskriminācijas veidu invaliditātes dēļ;

¹³ Konvencijas 2. pants.

2. frāzi *vienlīdzīgi ar citiem*, kas attiecas ne tikai uz diskriminācijas invaliditātes dēļ definīciju, bet arī uz visu Konvenciju kopumā. No vienas puses, tas nozīmē, ka personām ar invaliditāti netiks piešķirtas vairāk vai mazāk tiesību vai priekšrocību nekā sabiedrībai kopumā. No otras puses, tajā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jāveic konkrēti pasākumi, lai panāktu *de facto* vienlīdzību personām ar invaliditāti, lai nodrošinātu, ka tās faktiski var izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.

[16] Lasot Konvencijas 5. pantu saistībā ar Konvencijas 1. pantu¹⁴, 3. pantu un 4. pantu¹⁵, ir skaidrs, ka, lai personām ar invaliditāti veicinātu tiesību aktos garantēto tiesību vienlīdzīgu izmantošanu, dalībvalstīm ir jāveic pozitīvas darbības. Pieejamība, saprātīgi pielāgojumi un individuālie atbalsti bieži vien ir nepieciešami.

Jānorāda, ka *pieejamība* un *saprātīgi pielāgojumi* ir divi atšķirīgi jēdzieni:

1. Pieejamības pienākumi attiecas uz grupām, un tie jāīsteno pakāpeniski, bet bez nosacījumiem (t.i., neatkāpjoties no to īstenošanas).
2. Saprātīgas pielāgošanas pienākumi ir individualizēti.

Ņemot vērā to, ka pakāpeniska pieejamības nodrošināšana, piemēram, būvētajā vidē var prasīt laiku, ir jāizmanto saprātīgi pielāgojumi, lai nodrošinātu piekļuvi personai nekavējoties, jo saprātīgi pielāgojumi ir tūlītējs pienākums.

[17] Pienākums nodrošināt saprātīgus pielāgojumus ir *ex nunc* pienākums, kas nozīmē, ka tas ir izpildāms no brīža, kad personai ar invaliditāti tā ir vajadzīga konkrētā situācijā, lai konkrētā kontekstā vienlīdzīgi izmantotu savas tiesības. Saprātīgus pielāgojumus var izmantot kā līdzekli, lai nodrošinātu pieejamību personai ar invaliditāti konkrētā situācijā. Saprātīgu pielāgojumu mērķis ir panākt individuālu taisnīgumu tādā nozīmē, ka tiek nodrošināta diskriminācijas aizliegums vai vienlīdzība, ņemot vērā personas cieņu, autonomiju un izvēli.

[18] Pieejamība ir priekšnoteikums un līdzeklis, lai panāktu *de facto* vienlīdzību visām personām ar invaliditāti. Tomēr pieejamība būtu jāskata ne tikai saistībā ar vienlīdzību un diskriminācijas aizliegumu, bet arī kā ieguldījumu veidu.

[19] Personas ar invaliditāti saskaras ar tehniskiem un vides šķēršļiem — vairumā gadījumu — cilvēku radītiem vides šķēršļiem, piemēram, kā pakāpieni pie ēku ieejām, liftu trūkums daudzstāvu ēkās, paaugstināti durvju sliekšņi.

[20] Komiteja ir atgādinājusi, ka dalībvalstīm ir jāveic visi attiecīgie pasākumi, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi piedalīties visos ikdienas dzīves aspektos iestādē, tostarp vienlīdzīgi ar citiem nodrošināt viņu piekļuvi dažādām jomām un pakalpojumiem, piemēram, vannas istabām, pagalmiem, bibliotēkām, mācību zonām, darbnīcām un medicīnas, psiholoģiskajiem, sociālajiem un juridiskajiem pakalpojumiem. Komiteja ir uzsvērusi, ka pieejamības un saprātīgu pielāgojumu trūkums

¹⁴ Konvencijas 1. pants *Mērķis*

¹⁵ Konvencijas 4. pants *Vispārējās saistības*

personām ar invaliditāti rada neatbilstošus apstākļus, kas nav saderīgi ar Konvencijas 17. pantu¹⁶ un var būt 15. panta¹⁷ 2. punkta pārkāpums.

[21] Saskaņā ar Konvenciju līgumslēdzēj valstīm nav atļauts izmantot taupības pasākumus kā attaisnojumu, lai izvairītos no pakāpeniskas pieejamības nodrošināšanas personām ar invaliditāti. Pienākums īstenot pieejamību ir beznosacījuma, t. i., subjekts, kam ir pienākums nodrošināt pieejamību, nedrīkst attaisnot bezdarbību, atsaucoties uz slogu, kas saistīts ar piekļuves nodrošināšanu personām ar invaliditāti.

Balvu novada Sociālās pārvaldes grupu dzīvokļi

[22] 2022. gada 7. decembrī Tiesībsarga biroja Prevencijas daļas vadītāja L. Namniece - Bērziņa, Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas juridiskā padomniece I. Zonenberga un Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību nodaļas juridiskā padomniece G. Gailīte kopā ar pieaicināto Invalīdu un viņu draugu apvienība *Apeirons* vides pieejamības ekspertu J. Briedi apmeklēja Balvu novada Sociālās pārvaldes grupu dzīvokļus Viļakā (turpmāk – Grupu dzīvokļi).

[23] Vizītes mērķis bija iepazīties ar sniegto Pakalpojumu un tā atbilstību vispārējiem cilvēktiesību standartiem.

Vizītes diena un laiks netika iepriekš saskaņots ar Grupu dzīvokļu vadītāju. Tomēr jānorāda, ka ņemot vērā Pakalpojuma būtību, 2022. gada 21. jūlijā un 3. augustā visiem Pakalpojuma sniedzējiem, tika nosūtīta informatīva vēstule, kurā sniegta informācija, ka

¹⁶ Konvencijas 17. pants *Personas integritātes aizsardzība*

¹⁷ Konvencijas 15. pants *Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem*

Tiesībsarga biroja pārstāvji sākot ar 2022. gada 1. augustu plāno izvēles kārtā apmeklēt vairākas Latvijā esošās grupu mājas (dzīvokļus).¹⁸

1. Vispārīga informācija par pakalpojuma sniedzēju

Adrese:	Balvu iela 10, Viļaka, Balvu nov.
Mājaslapa:	www.balvi.lv
Sociālie tīkli	Facebook: Dienas aprūpes centrs un Grupu māja-dzīvokļi, Viļakā
Iestādes juridiskais statuss:	Pašvaldības struktūrvienība
Pakalpojuma vadītāja:	E. Keiša, vadītāja
Pakalpojuma reģistrēšanas datums:	16.11.2021. Pirmais iemītnieks uzņemts: 13.12.2021.
Sniedzamais pakalpojums:	grupu māja (dzīvoklis) plānotais iemītnieku skaits:10 Vizītes dienā Pakalpojumu saņēma 4 personas.
Personu grupa:	personas ar garīga rakstura traucējumiem
Personas (pēc vecuma un dzimuma)	pilngadīgas personas (abu dzimumu)

1.1. Darbinieku skaits

Amats	1 vadītājs	1 sociālais rehabilitētājs	4 aprūpētāji	Grupu dzīvokļos kopā strādā 9 darbinieki
Darba laiks	Pieejams darba dienās	Pieejams darba dienās	strādā maiņu darbu; pieejams gan darba dienās, gan brīvdienās un svētku dienās 24 h diennaktī	(1 vadītāja, 1 sociālais rehabilitētājs, 1 sociālais darbinieks, 4 aprūpētāji, 1 apkopēja, 1 kurinātājs).

2. Sociālais atbalsts iemītniekiem

2.1. Iemītniekam pieejamais atbalsts sociālo problēmu risināšanā

¹⁸ Elektroniskā vēstule ar Nr.1-5/182 tika kopumā nosūtīta 41 grupu mājām (dzīvokļiem), ņemot vērā Labklājības ministrijas sniegto informāciju par šī pakalpojuma sniedzējiem un to aktuālo kontaktinformāciju.

Personām ar funkcionāliem traucējumiem¹⁹ grupu mājās (dzīvokļos) pakalpojumu sniedzējs nodrošina iemītniekiem atbalstu sociālo problēmu risināšanā (definējot atbalsta veidus).

[24] Vizītes laikā tika noskaidrots, ka pakalpojums tiek piešķirts personām, kurām ir pašaprūpes iemaņas. Visi iemītnieki saņem arī Dienas aprūpes centra pakalpojumu. Taču nav pieejami citi pakalpojumi, piemēram, psihologa konsultācijas. Darba dienās iemītnieki apmeklē Dienas aprūpes centru, kur apgūst dažādas prasmes, piemēram, kulināriju, finanšu pratību.

Atzinīgi tiek vērtēts, ka uz Grupu dzīvokļu informatīvajiem stendiem ir pieejama dienas kārtība un būtiskākie noteikumi, kas papildināti ar atbilstošām piktogrammām. Piemēram, virtuvē pie sienas atrodama informācija, kas iemītniekiem atgādina par nepieciešamību regulāri rūpēties par telpas un elektrisko ierīču kārtību un tīrību.

[25] Tā kā Pakalpojums ir piešķirts personām, kurām ir pašaprūpes prasmes, ikdienas darbus, piemēram, gatavot ēst, uzkopt dzīvojamo telpu, mazgāt veļu, iemītnieki veic patstāvīgi ar darbinieku atbalstu un pamudinājumu. Brīvajā laikā un svētkos iemītnieki piedalās vietējās kopienas pasākumos, apmeklē radniekus. Nākamajā vasarā Grupu dzīvokļu teritorijā plānots ierīkot dobes.

[26] Iemītnieki ir sabiedriski aktīvi, apmeklē dažādus pasākumus, viesojas pie ģimenes locekļiem. Viens iemītnieks uzsācis mācības arodskolā. Neviens no iemītniekiem nav nodarbināts, bet vēlētos strādāt. Taču kopējā nodarbinātības situācija reģionā nav labvēlīga personu ar invaliditāti nodarbinātības veicināšanai.

[27] Pakalpojumā nevienam iemītniekam nav nodrošināts atbalsta personas (mentors, ģimenes asistents vai tml.) pakalpojums, līdz ar to varētu būt grūtības iemītniekam pilnvērtīgi integrēties sabiedrībā un pilnveidot attiecības ar sabiedrības locekļiem, kā arī uzlabot savas dzīves kvalitāti.

[28] No klientu lietās esošajiem dokumentiem un vizītes laikā iegūtās informācijas izriet, ka iemītniekiem pirmšķietami pastāv alkohola atkarību problēmas, kas varētu būt par iemeslu Grupu dzīvokļu pakalpojuma pārtraukšanai.

Rekomendācijas:

1. Iemītnieku nodarbinātības veicināšanai iesaku izmantot Nodarbinātības valsts aģentūras organizētos aktīvās nodarbinātības pasākumus, piemēram, subsidētās darba vietas ar kvalificētu darba vadītāju, kas palīdz apgūt darbam nepieciešamās prasmes, atbalsta personas pakalpojumu u.c.²⁰

2. Aicinu pievērst lielāku uzmanību iemītnieku individuālo sociālo problēmu, tostarp, atkarību problēmu profilaksei un risināšanai, nepieciešamības gadījumā piesaistot

¹⁹ Funkcionālais traucējums ir slimības, traumas vai iedzimta defekta izraisīts fiziska vai garīga rakstura traucējums, kas ierobežo personas spējas strādāt, aprūpēt sevi un aprūtināt personas iekļaušanos sabiedrībā. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 4. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

²⁰ Informācija par Nodarbinātības valsts aģentūras sniegtajiem pakalpojumiem pieejama <https://www.nva.gov.lv/lv/atbalsta-pakalpojumi>.

speciālistus, piemēram, atkarību speciālistu, narkologu²¹. Pakalpojuma mērķis ir ne tikai nodrošināt personām dzīvesvietu, bet arī sniegt individuālu atbalstu sociālo problēmu risināšanā.

2.2. Sociālo pakalpojumu un individuālo sociālās rehabilitācijas plānu nodrošinājums atbilstoši iemītņieka vajadzībām

Individuālo sociālo rehabilitācijas vai sociālo aprūpes plānu (turpmāk – rehabilitācijas plāns) atbilstība 2017. gada 13. jūnija Ministru kabineta noteikumu Nr. 338 *Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem* (turpmāk – MK noteikumi Nr. 338) 5. punkta prasībām:

1. sākotnējā iemītņieka sociālās situācijas novērtēšana;
2. sociālo problēmu definējums;
3. sociālās rehabilitācijas mērķi;
4. sociālās rehabilitācijas uzdevumi un veicamie pasākumi;
5. termiņš;
6. vienošanās ar iemītņieku par veicamajiem pasākumiem sociālās problēmas risināšanai vai mazināšanai;
7. novērtējums par iemītņieka sociālās situācijas izmaiņām un sasniegtiem rezultātiem.

[29] Turpmāk tiks analizēta vizītes laikā iegūtā informācija atbilstoši MK noteikumu Nr. 338 5. punkta prasībām.

1. No klientu lietās esošajiem dokumentiem var secināt, ka, piešķirot Pakalpojumu, iemītņieku sociālās situācijas novērtēšana ir veikta atbilstoši iemītņieka pašaprūpes, neatkarības un patstāvīgās dzīves prasmju novērtēšanas kritērijiem. Vizītes laikā klienta izvērtēšanas veidlapa konstatēta viena iemītņieka klienta lietā.

Ieteicams klienta lietas papildināt ar nepieciešamajiem dokumentiem, vai norādīt, kur tie atrodami, lai varētu tos analizēt un veikt secinājumus par jomām, kurās iemītņiekiem ir nepieciešams atbalsts.

2. Sociālo problēmu definējums ir plašs (vairākas problēmas vienā ailē) un vispārīgs, piemēram, biežas garastāvokļa maiņas, nenoturīga uzmanība, formāli domāšanas traucējumi u.tml.

Ieteicams problēmas definēt saskaņā ar izvērtēšanas instrumentā konstatēto problemātiku. Nepieciešams izvirzīt katru problēmu atsevišķi, norādot iemītņieka pilnveidojamās prasmes.

3. Dažkārt mērķis ir noteikts vispārīgs, piemēram, mazināt sociālo atstumtību, vai ļoti konkrēts, piemēram, sazināties ar sociālā dienesta darbinieku.

Ieteicams noteikt sociālās rehabilitācijas mērķus, kas ir atbilstoši katrai attiecīgajai risināmai problēmai. Mērķim jābūt, skaidram, konkrētam un sasniedzamam.

4. Uzdevumi definēti, kā aktivitātes mērķu sasniegšanai.

²¹ Vairāk par darbu ar sociālo darbu ar atkarīgām personām sk. *Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām*. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/metodiskie-materiali-0>

Ieteicams plānotās aktivitātes norādīt secīgi, lai veicinātu iemītņieka izpratni par darbībām, kuras nepieciešams izdarīt vispirms, kuras vēlāk, kuras nepieciešams veikt regulāri.

5. Rehabilitācijas plānos atkarībā no veicamā pasākuma vai aktivitātes rakstura un izvirzītā rezultāta izpildāmais laiks tiek norādīts atšķirīgi.

Jāizvērtē iespēja rehabilitācijas plānā norādīt regularitāti (reizes mēnesī vai nedēļā) un konkrētu termiņu (datumu), kura laikā paredzēts risināt vai mazināt iemītņieka sociālo problēmu (piemēram, rehabilitācijas plāna beigu termiņš). Dažādām sociālajām problēmām var būt arī dažādi termiņi (ilgtermiņa vai īstermiņa).

6. Zem rehabilitācijas plāna ir paredzēta aile iemītņieka (klienta) parakstam, tomēr dažkārt paraksti iztrūkst.

Ieteicams ar katru iemītņieku pārrunāt un iepazīstināt ar individuālo rehabilitācijas plānu.

7. Klienta lietās nebija informācijas par iemītņieka sociālās situācijas izmaiņām un sasniegtiem rezultātiem.

Ieteicams analizēt un izdarīt secinājumus par rehabilitācijas procesu, uzdevumu un pasākumu piemērotību, kā arī pamatot sasniegto vai nesasniegto mērķi.

Vienā klienta lietā ir atrodami divu veidu rehabilitācijas plāni: *Individuālais klienta ilgtermiņa rehabilitācijas plāns* un *Individuālais klienta rehabilitācijas plāns*, kuru atšķirība un nepieciešamība nav skaidri saprotama.

Rekomendācijas:

1. Katram iemītņiekam jāizstrādā rehabilitācijas plāns atbilstoši viņa individuālajām vajadzībām. Aicinu rehabilitācijas plānos ierakstīt konkrētas sociālās problēmas, nepieciešamos rehabilitācijas pasākumus un resursus, kopumā pilnveidot tos atbilstoši augstāk uzskaitītajiem ieteikumiem.

2. Aicinu izvērtēt nepieciešamību sastādīt divu veidu rehabilitācijas plānus. Ja viens rehabilitācijas plāns ir domāts ilgākam termiņam, bet otrs – īsākam termiņam, aicinu norādīt noteiktu plāna darbības termiņu.

3. Lai nodrošinātu sociālo pakalpojumu un sociālo resursu sistēmas atbilstību iemītņieku vajadzībām, ir svarīgi nodrošināt starpprofesionālu un starpinstitucionālu sadarbību. Tādējādi ieteicams veidot starpprofesionālas un starpinstitucionālās komandas, piemēram, piesaistot psihologu, atkarību speciālistu vai psihiatru, lai izvērtētu iemītņieka sociālo situāciju un lemtu par viņa individuālajām vajadzībām atbilstošiem atbalsta un sociālajiem pakalpojumiem²².

2.3. Pašvaldības sociālā dienesta sniegtais atbalsts

[30] Pozitīvi ir vērtējams tas, ka iemītņieki ir informēti par tiesībām vērsties pašvaldības sociālajā dienestā, lai saņemtu nepieciešamo sociālo palīdzību vai sociālos

²² Vairāk par starpprofesionālu un starpinstitucionālu sadarbību sk. *Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem*, 5.7.nodaļa. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/metodiskie-materiali-0>

pakalpojumus. Iemītniekiem ir piešķirts trūcīgas personas statuss. Iemītnieki tiek mudināti vērsties sociālajā dienestā, lai to pagarinātu.

[31] Vizītes laikā tika iegūta informācija par to, ka ar katru iemītnieku ir noslēgts Pakalpojuma līgums. Aplūkojot noslēgtos līgumus, varēja secināt, ka tie ir sastādīti juridiskā valodā, kas ne vienmēr bez atbilstošas palīdzības var būt skaidri saprotams un uztverams personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Rekomendācijas:

1. Turpināt atbalstīt iemītniekus, gan piešķirot sociālos pakalpojumus, gan sociālo palīdzību. Aicinu izmantot arī iespēju saņemt Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajā personām sniegto atbalstu – pārtikas un higiēnas preču komplektu.

2. Lai veicinātu iemītnieku izpratni par tiesībām, pienākumiem un atbildību, ko paredz konkrētās līgumsaistības, aicinu izvērtēt nepieciešamību līguma būtisko nosacījumu uzskaitījumu atveidot papildu dokumentā, izmantojot vieglās valodas principus²³.

3. Medicīniskās palīdzības pieejamība, t.sk. ārstu un citu speciālistu pieejamība

[32] Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībai, dzīvojot sabiedrībā, ir būtiska loma, lai palīdzētu iemītniekiem tikt galā ar problēmām, kas saistītas ar garīgās veselības traucējumiem. Vizītes laikā tika iegūta informācija, ka visiem iemītniekiem, kuri saņem Pakalpojumu, atbalsta plānos ir norādīta nepieciešamība pēc uzraudzības medikamentu lietošanā, jo uzvedība atkarīga no medikamentu lietošanas. Arī Individuālajos klientu ilgtermiņa rehabilitācijas plānos kā problēma identificēta nepieciešamība pēc pilnīgas/periodiskas uzraudzības medikamentu lietošanā, tomēr kā veicamie pasākumi galvenokārt norādīti saziņa ar ģimenes ārstu un tā prakses vietas apmeklēšana. Grupu dzīvokļu sociālā darbiniece vizītes laikā informēja, ka visi iemītnieki ir reģistrēti pie ģimenes ārsta, kuru pēc vajadzības arī apmeklē. Trīs klienti Viļakā, viena kliente tuvāk savai iepriekšējai dzīvesvietai Cēsīs (kur turpina dzīvot viņas vecāki, kurus viņa regulāri apmeklē).

[33] Ārsts psihiatrs pieejams Gulbenē (kas ir samērā tālu – 60 km no iemītnieku dzīvesvietas). Vizītes laikā tika norādīts, ka iemītniekiem tiek nodrošināta uzraudzība medikamentu lietošanā, kā arī sniegts atbalsts to lietošanā (to veic aprūpētāja). Savukārt no uzrādītajiem dokumentiem (Medikamentu uzskaites/pielietojuma žurnāls un iemītnieku lietām), konkrēta kārtība, kādā veidā tas notiek, netika iegūta. Tika saņemta informācija, ka klienti ir nekritiski attiecībā uz savu veselības stāvokli un nelabprāt apmeklē psihiatru, kā arī nereti izvairās no medikamentu lietošanas. Norādāms, ka citās apmeklētajās grupu mājās (dzīvokļos) praksē darbinieku sniegtais atbalsts un uzraudzība medikamentu lietošanā tiek veikts, balstoties uz brīvprātīgu vienošanos starp klientu un darbinieku, zāļu lietošana notiek darbinieku klātbūtnē, to fiksējot dokumentos. Veicinot iemītnieku izpratni

²³ Par vieglo valodu skatīt, piemēram, vielās valodas rokasgrāmatu (piemēram, 63.- 69.lpp.). Tiem cilvēkiem, kuriem psihosociālie traucējumi būtiski ietekmē kognitīvās spējas un atmiņu, mazina koncentrēšanos un motivāciju, vieglā valoda var kļūt par nozīmīgu līdzekli, uzlabojot komunikāciju un mijiedarbību ar sabiedrību. Cilvēkiem ar psihosociāliem traucējumiem ir tiesības uz saprotamu informāciju, kas palīdzētu izdarīt apzinātu izvēli (...).

par nepieciešamību rūpēties par savu veselību, ir būtiski veidot starpdisciplināru sadarbību ar ārstiem, sekot līdzī viņu sniegto rekomendāciju izpildei.

[34] Vizītes laikā tik iegūta informācija, ka iemītnieki krīzes brīžos ir tikuši stacionēti psihiatriskajā slimnīcā (arī vizītes dienā viens no klientiem, kurš atradās Dienas aprūpes centrā, tika nogādāts psihiatriskajā slimnīcā). Sniedzot atbalstu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībā, atbalsta plāna sastādīšanā, ir būtiski iesaistīt iemītniekus, tostarp nodrošinot krīzes plāna izstrādi (jo īpaši tas ir būtiski gadījumos, kad ir identificēti būtiski riska faktori, piemēram, kad līdztekus psihiskās veselības traucējumiem pastāv atkarību risks (piemēram, alkohola atkarība u.c.). Vizītes laikā netika iegūta informācija par krīzes plānu esamību, tādēļ aicinu šim jautājumam pievērst uzmanību. Tāpat uzsverams, ka veselības aprūpes plāns ir regulāri pārskatāms.

[35] Vizītes laikā netika iegūta informācija, ka iemītniekiem būtu nodrošināti citu speciālistu pakalpojumi, piemēram, psihologs, psihoterapeits, atkarību speciālists u.c. Ņemot vērā to, ka diviem no klientiem notiek aktīvas tiesvedības, kurās aktuāli ir attiecību jautājumi ar tuviniekiem un citiem līdzcilvēkiem, būtu nepieciešams domāt par mērķtiecīgāku un plašāku speciālistu piesaisti, orientējoties arī uz ilgtermiņa iespējamām risinājumiem.

Rekomendācijas:

1. Pievērst lielāku uzmanību iemītnieku veselības aprūpes jautājumiem, sadarbībā ar klientiem meklēt risinājumus, kā nodrošināt viņiem mērķtiecīgu atbalstu, veicot arī uzraudzību medikamentu lietošanā.
2. Regulāri pārskatīt veselības aprūpes atbalsta plānus, iekļaujot tajā krīzes plānu.
3. Izvērtēt nepieciešamību pēc papildu speciālistu piesaistes iemītnieku problēmu risināšanā, piemēram, psihologa, psihoterapeita, atkarību speciālista u.c.

4. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums

[36] Grupu dzīvokļos ir uzlabojama vides pieejamība personām ar kustību traucējumiem, lai mazinātu riskus, kad persona nevar piedalīties pasākumos kopā ar citiem iemītniekiem. Sīkāk aprakstīts ziņojuma 6. nodaļā *Vides pieejamība*.

5. Vides pieejamība

[37] Ēka atrodas pilsētas teritorijā, līdz ar to ir asfaltētas ietves un cilvēkiem nelielā attālumā pieejami veikali, sabiedriskā transporta pieturvietas, kā arī Dienas aprūpes centrs. Šis faktors ir īpaši svarīgs cilvēkiem ar būtiskiem kustību traucējumiem.

Pieklūvi ēkai nepieciešams pilnveidot jeb pabeigt līdz galam. Šobrīd no pandusa, kas izbūvēts pie ēkas ieejas, nav iespējams nokļūt līdz ielai, jo nav ieklāts ciets, gluds segums.

[38] Pārvietošanās ēkas stāva līmenī ir bez būtiskiem šķēršļiem, plānojums telpām ir apmierinošs, tomēr nepieciešams uzlabot sanmezglus.

[39] Pārvietošanās starp stāviem nav risināta ar labāko, universālāko risinājumu. Uzstādītais pacēlājs ir piemērots tikai riteņkrēsli lietotājiem, kā arī darbības laikā tas aizšķērso kāpnes. Pacēlājs ir izvēlēts ar nelielu platformu ierobežotās vietas dēļ, kas daļai

riteņkrēslu var būt nepietiekami. Ņemot vērā iepriekš minēto, istabas ēkas pirmajā stāvā primāri jāpiedāvā cilvēkiem ar kustību traucējumiem.

Rekomendācija:

Aicinu iepazīties ar Ziņojuma pielikumu Nr. 1 *Vides pieejamības audits*, kurā ir sniegts vērtējums par jautājumiem, kas saistīti ar Grupu dzīvokļu vides pieejamību un universālo dizainu, un ieviest tajā sniegtos ieteikumus.

Apzinot, ka darbs ar personām ar garīga rakstura traucējumiem ikdienā nereti ir ļoti sarežģīts un laikietilpīgs, lai sasniegtu uzlabojumus ilgtermiņā gan konkrēta cilvēka dzīvē, mazinot sociālo atstumtību, gan lauztu stereotipus un mazinātu aizspriedumus pret šiem cilvēkiem sabiedrībā kopumā. Lai pilnveidotu Pakalpojumu un atvieglotu Grupu dzīvokļu darbinieku ikdienas darbu un uzdevumu izpildi, aicinu izvērtēt un ievērot sniegtās rekomendācijas. Lūgums mēneša laikā informēt par veiktajām vai plānotajām darbībām sniegto rekomendāciju īstenošanā (par plānotajām darbībām, norādot sniegto rekomendāciju īstenošanas termiņus).

Pateicos par Grupu dzīvokļu darbinieku sniegto informāciju vizītes laikā un sadarbību ar Tiesībsarga biroja darbiniekiem.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu